ԵՒՐՈՊԱ

Քաղաքական Լուրք

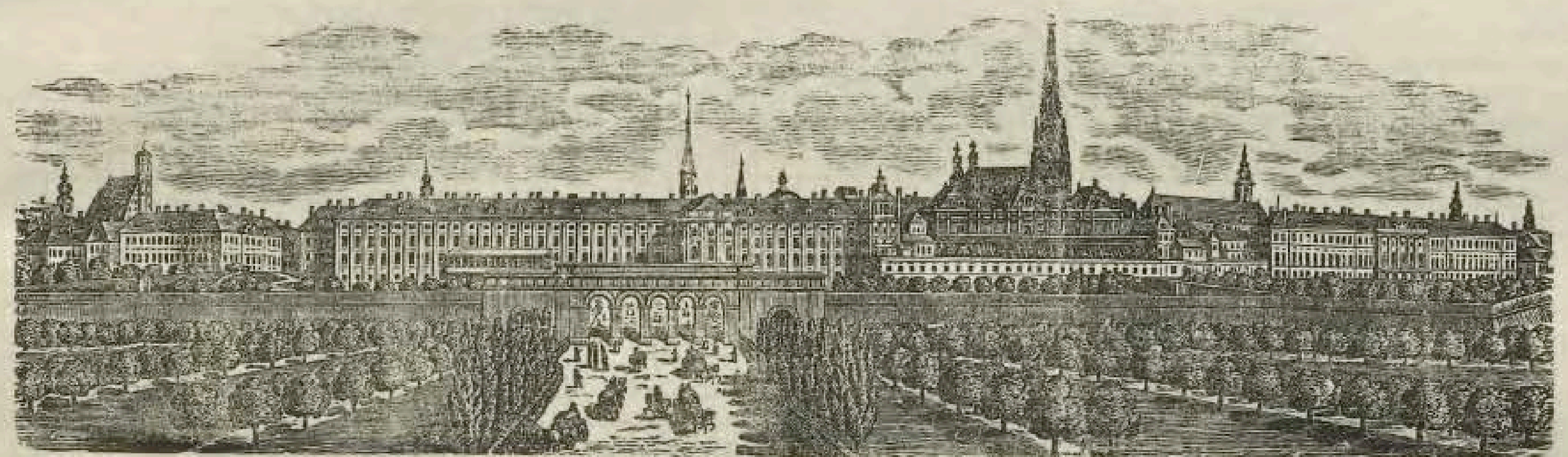

Թիւ 11 ՄԱՐՏԻ 12 (ՓԵՏՐՈՒԱՐԻ 28) 1850

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ԱՒՍՏՐԻԱ. Կայսեր տուած սահմանադրութեան համար ժողովրդեան հանդէսը: Դալմատիոյ ծառայութիւնը մէջ: Մոնտենեգրոյի. Լեհերուն հրաման կը տրուի որ Մոնտենեգրոյէն ելլեն: Հայ գրագիր մը: — Լոմպարտիա ու Վենետիկ. Համբաւ մը:

ՓՐԱՆՍԱ. Փետրուարի յեղափոխութեան և Հասարակապետութեան հաստատութեան տարեդարձը. Փոքր խռովութիւն մը: Ազգային ներկայացուցչաց ժողովին մէջ Դալմատիոյ խնդրոյն մէջ բռնած ճամբան: Յանկարծական: Ա. Քաղաքականութեան հակառակ գործ մը գտնուած է:

ԻՆԳԼԻՏԵՐԱ. Նոր սահմանադրութիւն: Իրլանտայի խռովութիւնները: Պալմերսթոնի նոր կարգը:

ՍԱՐՏԻՆԻԱ. Տը Լօնեյ կոմսը: Եզիպտոս մը:

ՀՌՈՄԱՅ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Ազգային լուրեր:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ. Մոլտովլախիոյ լուրեր: Դաշնադրութեան նորոգութիւնը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. Անգղիական Նաւատորմիղը:

ՋԵՆԱՍՏԱՆ. Ինկիլթերայի հետ ըսուած փոխ:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՔ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ. Լեհղարդեան նոր գիւտութիւն:

ԲԱԶՄԱՏԵՍԱԿ. Մէծ Եթեր (Հարստութիւն):

ԽՐԱՏԱԿԱՆ. Նոր ազգ և նոր մտաց:

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, ՄԱՐՏԻ 11

ԿԱՅՍԵՐ շնորհած մայրաքաղաքիս մէջ ներկայ օր մէջ կայսեր տուած սահմանադրութեան տարեդարձին հանդէսը շատ փառաւորութեամբ կատարուեցաւ: Բոլոր քաղաքական ու զինուորական մեծամեծները հանդիսութեան ներկայ էին, ու ժողովրդեան յօժարութիւնը ան աւելցին եկեղեցին լեցնելէն զատ՝ անոր հրապարակին ալ բռնած էր: Նախ քաղաքիս եկեղեցեաց ու Հրէից ժողովարաններուն մէջ ալ նոյն օրը կայսեր կենդանութեան համար աղօթք ու հանդիսութիւն եղաւ:

— Դալմատիոյ ծովական զօրութեան գլխաւորներէն սրտացին որ աս տարեւան գարնան Աւստրիական նաւատորմիղին մէջ մեծ երկայն ճամփորդութիւն մ՚ընէ, ծովային զինուորաց փորձութեան համար: Նաւերնիրը կարդաւորուելուն պէս՝ ճամփորդութիւն ընելու նաւերը Թրիեստէն սկսած կերթան ու Աֆրիկայի հարաւային կողմը պիտի երթան ու Պրազիլիայի և Լարբադայի եզերքն անցնելով՝ մինչև Գալիֆորնիայի Ս. Ֆրանսիսկօս նաւահանգիստ պիտի երթան, ուր որ քիչ մը ատեն կենալէն ետև Չինաստանի (Չինամաչին) ծովերէն պիտի դառնան, ու Հնդկաստանի և Աֆրիկէին եզերքէն գալով եկած ճամբանին պիտի դառնան: Նաւերուն հետ նաև քանի մը աստղաբաշխ ու վաճառականութեան հասկցող մարդիկ ալ պիտ՚որ երթան, որոնք ամեն կողմ դիտելով՝ ուսումնական տեղեկութիւն պիտի տան որ մեր տեղ Աւստրիական ձեռագործներուն կրնան խափանել և մը կողմերը իրեն վաճառականութեան յարմար են, որպէս զի ուսումնական ու առևտրական մարդիկներ խաղով ու նոր առաւելութի մը սեփականութիւն ընէ:

ՄՈՆՏԵՆԵԳՐՈՆ: Իմացուցինք կը գրեն թէ կառավարութիւնը բոլոր Մոնտենեգրոյի գտնուող Լեհերուն հրաման տուաւ որ 8 օրուան մէջ Մոնտենեգրոն դուրս ելլեն: Աս հրամանը շատերուն սաստիկ խիստ եկաւ, որովհետև տարիներով՝ նոյն երկրին մէջ բնակութիւննին հաստատած ու տուն անոր եղած ըլլալով, չեն կրնար դիւրաւ ու առանց վնասու ուրիշ տեղ երթալ: Ասոր համար կը պատրաստուին երկրին կառավարութեան աղերսագիր մը տալու որ աս հրամանը փոխուի:

— Փետրուարի 13ին Մոնտենեգրոյի սաստկութեան ժամանակէն ըլլալնուն համար դատապարտուած զինուորականներուն մէջ Դիոնիսիոս Լուգաչ զինուորական դատապարտութեան վճիռն ալ կը կարդացուի, որն որ աղքատ հայ է: Ասոր վրայ Լոյդ լրագիրն Մորանի Ոճն գրածը հոս անցը կը թարգմանենք, որովհետև արդէն աս հատուածը մեր ամեն ընթերցողներուն համար հետաքրքական երկիրն ալ մեզի վերջ կ՚ըլլայ: «Անցած ամսոյն 13ին Վիեննայի մէջ Մոնտենեգրոյի ապստամբներէն դատապարտուած պաշտօնակալներուն մէջ մէկուն մէկ յանցաւորին անունն ալ կը կարդացուի, որն որ յառաջագոյն կայսերական պաշտօնեայ էր, ու հիմայ ան երկրպագողներէն գլխաւոր աղնուականներէն մէկը եղաւ, որուն փառքին ու փոխելութիւնը պարզէս շուտով անցաւ: Դիոնիսիոս Լուգաչ է աս անձը, Մեծ Վարատին ծնած, 34 տարեկան, ուղղափառ, անամուսին, որն որ յառաջագոյն կայսերական Թնդանօթաձիգներուն Ձեռքոյ գնդին (Régiment) մէջ տեղակալ (Lieutenant) էր: Իրեն վրայ տրուած դատաստանական վճիռն էր հրացանով մահ, բայց Հայնաու Մոնտենեգրոյի հրամանատարը շնորհաց մահը, աս պատիժը 16 տարուան բերդի մէջ բանտարկութեան փոխելով թեթևցուց: Իրեն լրագրին մէջ Լուգաչին վրայ աս նկարագիրը կը կարդանք: Բոլոր Հունգարական բանակին Թնդանօթաձիգներուն հոգին էր Դիոնիսիոս Լուգաչ: Բոլոր Մոնտենեգրոյի մէջ եղած զէնքի ու վառօդի պահեստներուն ու Հանքաբանութիւններուն կարգը (կառավարութիւնը) իր ձեռքն էր, որն որ ուղղութեամբ ու կը շարժէր: Պատերազմական գիտութեան աս ձեռք գոնէ շատ յառաջ տարաւ, անանկ որ իր մեծ գիտութեամբը Լուգաչէն գինքը կրնար երևել: Վերջափոխութեան Տոն Քիշոթը Մայ միայն մինչև եղաւ, երբ որ 1848ին Մայիսին Լոյդ առաջարկեց որ Մոնտենեգրոյի թնդանօթաձիգներու գունդ մը կազմուի, ու աս առաջարկութիւնը թէ խօսքով և թէ գրով պաշտպանեց: Մայ միայն տեսականին առաջարկեց, բայց Լուգաչ աս տեսութիւնը գործնական կերպով ի գործ դրաւ, ու գլուխ հանեց: Իրեն մէջ եռանդ ետև անխոնջ աշխատութեամբ ժողովեցներ պատերազմի ու ագնէ կազմելով վիճակի մէջ պատերազմի դաշտը հանեց: Հնգիտաղի պատերազմին ժամանակը (1848ին Հոկտեմբերին մէջ 4 քենդալէն երկու շարք վրան հետ եղած պատերազմին ատենը) միայն Լուգաչէն 24 թնդանօթ խաղեց, ու նոյն իսկ բարձրագոյն. Նոյնչէս աստեղծ իր հանած պատերազմի ատեններուն մէջ Մոնտենեգրոյի Թնդանօթաձիգներուն ու Թնդանօթներու կարգադրութեան վրայ գովեստով ու պատուով կը խօսի:

Լուգաչ մինչև առաջին պատերազմին սկիզբները անխոնջ իր պատրաստութիւնները յառաջ տարաւ: Երբ որ Մոնտենեգրոյի կառավարութիւնը որոշեց որ Տեպրեչին քաղաքին և Բեշթին ու Պուտին առանց կռուոյ թող տան, Թնդանօթաձիգներու վերին կառավարութիւնը հոս քաղաքին երկու որ յառաջ կրցաւ Իրեն երեք, որովհետև հոն քաղաքը որոշեալ անանկ օրոց չէր, ու ամեն բան փոխադրելու համար ատեն յառաջ չէր կրնար: Լուգաչ հրաման ընդունեցաւ որ կարևոր եղածները շուտ շուտ ժողվուի, ու բանակը փախցնէ: Լուգաչ յաջողութեամբ անով պատասխանն տուաւ թէ «Մեծ որ Փիզիքական զօրութիւնս կը զօրէ, պատասխանէ կ՚աշխատիմ»: Կայսերականք Բեշթին ու Պուտայ առնելու կառավարութեան մէկ մասը, և ուրիշ փախստականները գետ Տիսայ էին: Թնդանօթ մասերը հաւաքուած խառնած քաղաքին մէկ պաշտօնակալ մը կը ունենար Հանդէսի Նշանագրատուն (Նուէրարան) որն որ թնդանօթները կարէ կարէ կը փոխադրէր, արևուն բրածոյքի մէջ մտած, բայց ուրախութեան ու առանց աշխատութեան ըլլալ նշան մը տուաւ: Աս բաց անձն էր ոգւոյն պաշտպանութեան խորհրդեան անձամբ ու թնդանօթաձիգներուն հագուստեր Դիոնիսիոս Լուգաչ:

Լուգէն յառաջագոյն ու փեղտայնո եղաւ: Մեծ Վարատինի պատերազմական կազմութեանց համար գրուած պաշտօնատան մէջ իրեն հրամանատարութեան տակ հարիւրաւոր անխոնջ ու գործունեայ ձեռքեր գիշեր ցորեկ կ՚աշխատէին: Վառօդ, զէնք ու ամեն տեսակ հրացանը, Թնդանօթներ, ռումբեր զարմանալի շուտութեամբ կը լինէին, կը դրուէին, կը պատրաստուէին ու կը խրկուէին: Մոնտենեգրոյի սպէլեքուութեան վերջին տեսարանը ընծայեց եղբայր խիստ բախտը զինքն ալ բռնեց յանկարծակի: Մեծ գէտ, մեծ գէտ, որ տասնեակ բարձր ու անհնարին սարգովը մը ընտանի պատերազմի բացը ասկէ բազմաթիւ գործք մը եղեր է:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ ՈՒ ՎԵՆԵՏԻԿ: Օճիղեան լրագիրը Միլանէն գրեր: 23ին գրուած լուր կ՚առնու, որ նոյն ամսոյն 22ին Օդեզիոյի Հիւպատոսը հանդիսութեամբ ժողովրդեան մեծ բազմութեան առջև հիւպատոսական շէնքին վրայէն Անգլիայի դրօշն ու նշանը վար առնել տուեր է: Օճիղեան աւելի մանրամասնութիւն չտալով կը դրէ որ Լեւանտիա ու Անգլիա եղած խոռովութիւնները համար կրնար հետ առնուած են, ու աս դէպքը քաղաքականութեան հրապարակաւ կարգաւորուեն նշան մըն է: Աս լուրը որն որ պարզ մանրամասնութիւն մըն է, շատ լրագիրներու մէջ ալ գրուեցաւ, բայց անհիմն ու անհաւանական լուր է:

ՓԱՐԻԶԻ Ա

ՓԱՐԻԶ, Մարտի 4: Փետրուարի յեղափոխութեան և Հասարակապետութեան հաստատութեան տարեդարձը (Փետրուարի 24) հանդարտութեամբ և առանց շփոթութեան անցաւ: բայց հրապարակական բարեկարգին համեմատ կամ՝ ուրախութիւն մ՚ալ չեղաւ: Միայն ազգերգականապր կառավարութեան կողմէն համեմատ՝ բոլոր եկեղեցիներուն հոգ...

մամ խաւրեց որ նոյն օրը հանդիսաւոր պատարագ ընեն եւ Զէօչ Աստուած երգեն։ Ինչ որ տեղեկութիւնները Նօթր-Տամ եկեղեցւոյն մէջ ատատապին պաշտօնն տեմանք կատարեց, որուն շատ բազմութիւն ներկայ էր. ազգային ժողովքին անդամներէն ալ շատերը եւ ուրիշ բանակցութիւններէն հոն էին. բայց հասարակապետութեան դաշներէն ու պաշտօնեայք եկած չէին։ Նոյն օրը հիւրերն ըլլալով՝ տղէն լոյս ինչեան ոչ ազգային ժողովքը եւ ոչ վաճառականաց ատեանները բացուեցան։ Օրը շատ գեղեցիկ ըլլալով՝ ճամբաներուն ու հրապարակներուն մէջ եւ պարտէզները անթիւ սաստիկ բազմութիւն կը տեսնուէր։ Բայց քաղքին անգը ամփոփական ամենեւին տարբերութիւն մը չունէր։ Տեղ մը զինուորական պաշտութիւն չէր տեսնուէր. միայն եկեղեցիներուն առջեւը ազգային պահապաններու ցաքուածներ դրուած էին։ — Լրագիրներն ալ իրենց քաղաքական կարծեաց համեմատ՝ աս օրը տօնեցին։ Հասարակապետութեան սաստիկ կողմնակից լրագիրները (ինչպէս՝ Սիէքլ, Նասիոնալ, Ռէֆորմ...) ամենեւին չհրատարակուեցան. չափաւորները (ինչպէս Փրէս, Տէպա, Դիֆուզէս...) աս տարեդարձին վրայ յիշատակութիւն մը ըրին. իսկ հասարակապետութեան հակառակ եղողները ամեն տեղ գանգատ չափազանց խօսքեր կը գրեն։ Ասոնցմէ մէկն է Աւնիւն Նասիոնալ լրագիրը՝ որն որ հետեւեալ խօսքերը կը գրէ։ «Հասարակապետութիւնը, կ՚ըսէ, Գաղղիական գերդաստանին մէջ այնպէս խօսուեցաւ, ինչպէս որ անհարազատ զաւակ մը ժառանգութեան մէջ։ Փետրուարի յեղափոխութիւնը՝ մեր աշխարհքին անպատուութիւն բերաւ, գերդաստաններուն՝ թշուառութիւն, ամենուն՝ վիշտ։ Նոյն օրուան տարեդարձին առթիւ՝ պէտք չէ կինար ուրախութեան տօն մը տօնել, եւ գիտնալ ըլլալ որ գեռ շատ տարիներ նոյն օրը ամենուն սրտին մէջ սգոյ օր մը պիտ՚որ ըլլայ»։

Ինչպէս որ Փարիզին համար ըսինք՝ նոյնպէս գաւառներուն մէջ ալ Փետրուարի 24ին օրը հանգստութեամբ անցաւ։ Բայց Հետեւեալ օրերը Մօնբելիէի մէջ գիտուածական կամ ատենակալ անխոհեմ գործքը մը շփոթութիւն մ՚եղեր. վրայ էր ասկէ կառավարութեան Տարբերութեան պաշտպանեցաւ։ — Յուլիսի 1830ին Յուլիսի մէջ եւ 1848ին Փետրուարի մէջ մեռնողներուն յիշատակը պատուելու համար՝ Յուլիսեան սիւն ըսուած կոթողին առջեւը եւ նոյն սեանը շուրջ կոչուող փողոցներուն վրայ Փետրուարի 24ին ծաղիկ պսակներ դրուած էր։ Երբ Փետրուարի 24ին ու 25ին մէջի գիշերը ոստիկանութեան սպասաւորներէն մէկը ինք իրեն առանց մեծերէն հրաման ունենալու՝ նոյն պսակները վերցուց։ Երկրորդ առտու սեան առջեւէն անցնողները աս բանս տեսնելով՝ սրտմտին նեղացան, եւ շատ երեւելի մեծ բազմութիւն մը նոյն տեղը սկսաւ ժողվուիլ, որոնք կամաց կամաց սկսան գոռալ. բայց մեկերնին անոնք զիրենք հանդարտեցուցին, եւ սկսան առատ ժողվել որ նորէն ծաղիկ պսակներ գնեն։ Անոնք աս գործողութեանց զբաղած ատեննին՝ անգիէն ոստիկանութեան պաշտօնատար մը եկաւ քանի մը պահապաններով, եւ նորէն գործոց պաշտօնէին ու ոստիկանութեան գլխուն հրամանաւ՝ գիշերը վերցուած պսակները նորէն տեղերնին դրաւ։ Աս ինչպէս որ կառավարութիւնը նոյն պսակներուն վերցուելուն ամենեւին մասն չունի, եւ բոլոր պէտքն պատժուած է։ Աստ ժողովուրդը հանդարտեցաւ։ Բայց թէպէտեւ նոյն ժամանակը բազմութիւնը քիչ մը ցրուեցաւ, սակայն նորէն բոլոր օրը եւ ուրիշ եւս իրիկուան դէմ շատ մարդիկ ժողվուեցան. նոյն իսկ Հետեւեալ օրերը սաստիկ բազմութիւն մը կոթողին կ՚երթային հոն գալին, եւ շատերը պսակ կը ստանէին։ Կը գրուցուի որ մինչեւ ամենուն վերջը 5000էն աւելի պսակ դրուած ըլլայ։

— Վերջին օրերը ազգային ժողովքին մէջ գաղձեալ օրինաց դրութեան յօդուածներուն վրայ կը խօսուի։ Աս նիւթին վրայ ուրիշ անգամ մը կը խօսինք։

— Ազգային ժողովքին ամսոյս 1ին նստին մէջ արտաքին գործոց պաշտօնեան 400,000 ֆրանք խնդրեց, անցած տարի եղած սուրհանդակի ծախքերուն համար։ Ըսկից առիթ առնելով՝ ձախակողմեան պատգամաւորներէն ոմանք նոյն պաշտօնէին հարցուցին թէ Գաղղիան դրսի տէրութեանց հետ ինչ յարաբերութեան մէջ է։ Պաշտօնեան պատասխան տուաւ թէ չէր կարծեր որ 1849ին եղած սուրհանդակի ծախքերուն համար ուզուած ստկէն առիթ առնուի այսպիսի երեւելի քաղաքական խնդիրներ հանելու։ Կը տեսնեմ որ, ըսաւ, ամենը Եւրոպայի հիմակուան վիճակին վրայ հոգի մէջ են. բայց ես կը խոստովանիմ որ ամենեւին հոգ չունիմ։ Ես՝ իբրեւ արտաքին գործոց պաշտօնեայ՝

[illegible]

— Հնդկական Անգղիական խնդրոյն վրայ [illegible]

[illegible] Փետրուարի 28ին [illegible]

ձառն ան է որ նիւթին գործքերուն ու հոգերուն ամենին զբաղած են, որ արտաքին խնդիրներուն միտ դնելու ժամանակ չունին։ — Փոքր լրագիրը կը գրուցէ որ Ռուսիայի կայսրնէ փոփոխ կեցող գործակալը մեր արտաքին գործոց պաշտօնէին խնդրել իէ իր կառավարութիւնը Յունական խնդրոյն համար Անգղիայի դաշնակցին սաստիկ ծանուցագիր մը առեր է։ Աս ծանուցագիրը, կ՚ըսէ Փոքրը, այնպէս սաստիկ բողոք մըն է, որ դեսպանական յարաբերութիւնները աւելի սաստիկ գրել չեն ներեր։

— Պ. Դիֆուրսին՝ Յունաց Թագաւորին դեսպանը Փետրուարի 21ին հասարակապետութեան դաշնակցին ներկայացաւ եւ իր դեսպանութեան թղթերը տուաւ։ Քանի մը տարի յառաջ (1843ին) Յունաց կառավարութիւնը խնայութեան պատճառաւ արտաքին տէրութեանց մէջ ունեցած բոլոր դեսպանները ետ կանչած էր։ Հիմա կ՚ըսէ նոյն դեսպանութիւնները՝ ժամանակով փոխել ու Եւրոպայի նորէն հաստատել, ըսաւ եւ Պ. Դիֆուրսին՝ որն որ ժամանակաւ Ընդհանուր դեսպան եղած էր՝ իբրեւ հաստատուն դեսպան Գաղղիա խառուած է։

— Փարիզի մէջ 12,000 հոգւով կամաւոր զօրաց լեգէոն մը շինելու կ՚աշխատուի, որպէս զի Ս. Փրանսիսկոսեան ծառայութեան մէջ մտնեն։ Կը գրուցուի որ ասոնց հրամանատար պիտի՚որ ըլլայ Սէնդ Արման զօրավարը, որն որ կառավարութենէն հրաման ընդունած է, կ՚ըսեն, օտար տէրութեան ծառայութեան մտնելու։

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 27ին Պաւիէրայի Վիւնեւէն Միաբանութիւնը Պաւիէրայի, Վիւրթեմպէրկի ու Սաքսոնիոյ կառավարութիւնները նոր շինուած գերմանական սահմանադրութեան ստորագրութիւն դրին։ Ինչպէս յայտնի է՝ Աւստրիա ալ աս բանին մէջ երեք տէրութեանց միաբան է, մանաւանդ թէ գլխաւոր գործողն է, որ Պրուսիոն շինած դաշնակցութեան դիմաց հակառակութիւն մը շինէ։ Աս դաշնակցութեան մէջ Հաննովերը դեռ մտած չէ, որովհետեւ, ինչպէս կ՚ըսէ Աւգսպուրկի Լրագիրը, աս սահմանադրութիւնը Հաննովերի կառավարութեան խիստ ազատական կ՚երեւայ։ Բայց աս սահմանադրութիւնը դեռ այնպէս որոշուած բան մը չէ, որ մէջէն բան մը կարող չըլլայ փոխուիլ. անոր համար ալ Աւստրիա ու Հաննովեր իրարու հետ կը խօսակցին։ Հաննովերի հետ միաբանութիւնը յաջողելէն ետքը, որն որ հաւանականաբար կրնայ յաջողուիլ, բոլոր Պրուսիոն պիտ՚որ առաջարկուի եւ ան ալ միաբանելու պիտ՚որ ընկալուի։

— Էրֆուրդի խորհրդարանը Մարտի 20ին պիտի բացուի։

— Կոբուրգաց իշխանը Պրուսիոյ կողմնակ Գերմանիայի կեդրոնական յանձնաժողովական կառավարութեանը առաջարկ կարդի դեսպան խրկեց, ու կեդրոնական կառավարութիւնն ալ ընդունեց։ Աստ Պրուսիոյ նոր դրուած կեդրոնական յանձնաժողովական ժողովքին ընդունած, ու Գերմանիայի նկատմամբ բանելու փորձերը յայտնած կը ստոյգէ։ Կոբուրգաց իշխանին կեդրոնական կառավարութեան ծանուցած թղթին մէջ այնպէս գրուած է «Գեղոյան Գերմանական դաշնակցութեան՝ որ հիմա ներկայացուցած է կեդրոնական յանձնաժողովական ժողովքով», եւ այլն։

Ս Ա Ր Դ Ի Ն Ի Ա

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 22ին Տը Լօնեյ կոմսը փոխանակեցաւ, որն որ Նովարայի պատերազմէն ետքը դրուած պաշտօնեաներուն գաշներէն էր. Մաւտիֆ յաջորդակ կառավարութեան թէ զինուորական պաշտօնակալներէն եւ թէ առեւտրականներէն շատ քիչ մարդ կար. ժողովրդեան մէջէն ատելէն անգիէն սաւերու ձայներ ալ լսուեցան։

— Իգորքիան ատեանին մէջ 17 մարզաստղանները դատաստանը տեսնուելու առթին մեծ աղմուկ մը փրթեցաւ։ Ժողովրդեան մեծ բազմութիւն մը ժողված էր, ու խաղաղան եղած խռովութիւնները մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ կ՚ընէր. բայց երբ որ դէպքերը սկսան կարդացուիլ, մեղադրեալ դատապարտուածներէն մէկը սկսաւ սաստիկ լալ։ Պահապան զինուորները անիկայ առնի դուրս հանեցին. ան առեն մեկալները ալ սկսան պոռալ, ժողովրդեան մէջէն յանդուգները զինուորներուն վրայ ինկան, որոնք շատ աշխատեցան որ գոնէ դատաւորները աս կատաղիներուն ձեռքէն ազատեն։ Աս խառնակութեան առեն երկու կողմէն հրացաններ ալ պարպուեցան ու ոմանք ալ թեթեւ վիրաւորուեցան, բայց վերջապէս զինուորականները յաղթող եղան, ու ամբաստանեալները նորէն իրենց բանտը խօթեցին։

Հ Ռ Ո Մ Ա Յ Ի Տ Է Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՀՌՈՄ, Փետրուարի 27. Պ. Գասպարէթա պատերազմական օրինաց դէմ քովը զէնք պահելուն համար Փետրուարի 25ին Գաղղիացիներէն հրացանի բռնուեցաւ։ Իսկ [illegible] հրապարակը բերելու առեն՝ ժողովուրդը յորդորեց որ քովերնին զէնք չպահեն եւ օրինաց հնազանդին. իր բռնածն վրայ շատ գէշ ցաւցաւ։ Զօրականին յանդիմանց առնելով աս ողբութեան դէմ բողոք բրաւ, որովհետեւ Գաղղիական հասկ իրեւ թէ զինուց երկիր մտած չըլլալով՝ պէտք է որ քաղաքապետական կառավարութեան օրէնքը յարգէին, ու ասկէ եւ գաղթական աւ. առ. եղն 3–15 տարուան թիապարտութեան դատապարտուէր։

— Կառավարութիւնը 180 հոգւոյ ցանկ մը հրատարակեց, որոնք ամէնն ալ զինուորական վճռակէն են, ու ապստամբութեան ժամանակը ըրածնուն համար՝ այլեւայլ պատիժներու դատապարտուած են։ Բայց ասոնց տրուած պատիժները դեռ չհաստատուեցան, որովհետեւ պատերազմի նոր պաշտօնեան առանց շատ խիստ կը համարի։ — Քաղաքներուն մէջ շատ պաշտօնատարներ իրենց պաշտօնէն վար կ՚առնուին։ — Կ՚ըսուի՝ կը պատմուի որ Գաղղիայի զօրաց տաղաւարաց հրամանագիր մը հանելով քահանայապետական ու Գաղղիայի զօրաց իրարու հետ ունեցած միաբանութիւնը կը գովէ, ու կը յուսայ որ քիչ մը ետքը ուրիշ տասն զօրք հասած ըլլայ՝ նոյն սէրն ու միաբանութիւնը հաստատուն կը մնայ։ — Պոլոնիայի կողմերը շատ գողութիւններ ու աւազակութիւններ ըլլալով, Պ. Գոււն առարկայի կառավարը նորէն զինուորական խիստ դատաստանները դրաւ ու շատ դատաւորներուն մէջ հարժական դատերը պարզուելէ կու տայ, որոնք որ գէն 96 հոգի բռնած են։

Յ Ո Ւ Ն Ա Ս Տ Ա Ն

ԱԹԷՆՔ, Փետրուարի 22ին նոր հրավարտակ մը հանելով կը հրամայէ որ [illegible] եղած երկիրները գաւառ համարուին, բայց Յունաստան նոր կարգադրութեան համաձայն ալ գաւառ համար ըլլայ, այս իննն բոլոր ժողովրդեան թիւը կ՚ըլլայ։ Արեւմտեան կառավարութեանց ժողովքները աս

պայմանադրէն առած են, որովհետեւ հոս տեղերը արդէն նորերս պայմանաւոր եղած է։

— Ներկայ մէկ կայսերական հրովարտակ մը կը ծանուցանէ որ Աղէքսանդրիա Ցախէտմահա իշխանութենէն պատուիրակին Աբիսինիա կայսեր որդուցն անուանը տալ մը ծներ է, որուն մկրտութեան անուն դրուեր է Նիկողոս։ Հրովարտակը կը հրամցէ որ ասկէ ետքը ալ իշխանին ալ Թագաւորական բարձրութիւն տիտղոսը տրուի։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱՅԻ Փետրուարի 19էն եկած լուրերը կ'ըսեն թէ Անգլիացւոց ու Յունաց մէջ եղած գժտութեանը Տաճկաստանի միջնորդութեամբ շատ մնացած կ'ըլլայ։ Սերա խռովութեան պատճառներուն մեծ մասը եւս մնացած են։ — Կը լսուի որ Մակեդոնիոյ մէջ ձիթենիները ու ուրիշ պտուղ կարգի ցրտէն պատճառաւ սաստիկ վնասուած ըլլան։ Իւղենիներուն համար ամէնէւին վախ չկայ։

— Զմիւռնիայէն Փետրուարի 25էն լուրերը կը ծանուցանեն թէ Փաշային նաւատորմիղը անոյն 23ին Պուլղարին Նաւահանգիստ հասած է։ Իսկ Զմիւռնիայի նաւահանգստին մէջ միայն Անգլիական նաւատորմը մնացեր է։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

ԱԹԷՆՔԷՆ վերջին Յունական-Անգղիական խնդրոյն վրայ լուր առ մասնաւորապէս լուրերն ասոնք են։ Աթէնք փետրուարի 26էն Յոյները մեծ անձկութեան մէջ էին, ան յայտ, որ ամէնէն Գաղղիացւոց միջնորդութեամբ եկած համար կարեւորութեան վախճանը շատ ուրախացուցեր էին, որովհետեւ Անգղիացւոց ծովակալը դեռ իր խստութեան ձեռքէն ետ չդարձաւ, մանաւանդ թէ պաշարումը աւելի եւս խստացուց․ քանի մը յունական նաւեր որոնք որ լուսնկայով փախչել կ'ուզէին, նորէն ձեռք բռնուեցան, Թէլեգէմեա մէկ քանին ալ փախան։ Կ'ըսուի որ Պր․ Թուվէն, Վաղ ամերիկական դեսպանը Գաղղիացւոց դեսպանին ալ նոյնը վրայ դրած Թէլեգէ ատենէ պատասխան մը առեր է թէ Թէլեգէմեա Լորտ Բալմըրսթըն իրեն Գաղղիացւոց միջնորդութեան վրայ ատենական ծանուցութիւն մը առած է, բայց դեռ պաշտօնական հրաման կամ պարտաւորութիւն մը առած չէ։ — Անգղիացւոց պաշարման կառավարիչ խիստ վարմունքը բոլոր Յունաստանի բնակչացը շատ մեծ նեղութիւն կը պատճառէ, մինչեւ որ Յունաց նաւարկութեան արգելուելովը երկիրին առջի օգնութեան աղբիւրը գոցուած կը համարուի։ — Մինչեւ հիմա Անգղիացիք 160 Յունաց վաճառականութեան նաւեր բռնած ու պահած են, որոնցմէ շատերն ալ Փօրթօ տարուած են։

ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ԼՈՆԴՈՆ Թերթերէն փոխադրեալ մասնաւոր կ'գրեն․ թէ թագուհւոյ իրաւունք ունեցող անձերու կաթողիկոսն այն ատեն մօտ եղած լուրերը խաղաղական են, բայց եւ այնպէս տեղը երկար կ'ըլլայ որ հիմա Հնդկաստանի Չինաց բարեկամութիւն մէջ պահպանութիւն կայ, որն որ կարծիք թէ միայն որով կ'ըլլայ լուծուիլ։ Կայսրը Անգլիայի հետ գրուած ու վերջին երկու վաճառականութիւնը Չինաց հաւատարմութիւն կամ ընդունելու չուզեր։ Կանտոնի մէջ եղած նոր կայսերական գործակալը յայտներ է որ աս գաշինքը անձամբ ու նախատեսիչ է, որուն ընկերը Չինաստան երկրին առանձնական կ'ըլլայ։ Եւ իրեն խօսքը աւելի զօրացնելու համար բոլոր Կանտոնի պաշտօնատարներուն արգելեց որ Անգլիայի ընդհանուր հիւպատոսին հետ ամէն կերպ հաղորդակցութիւն չընեն։ Ինչպէս յայտնի է Անգլիայի կողմանէ ընդհանուր հիւպատոս է Պ․ Պոուրինկ, որն որ հնարք չթողուց որ չընէ, որպէս զի Կանտոնի մէջ Չինաց կառավարութեանէն ընդունուի․ բայց մինչեւ հիմա անհնարին եղաւ։ Կառավարութիւնը պատասխանել տալու որ կայսրը իր տէրութեան մէջ օտար ազգի գործակալ չընդունիր, հապա թէ անոր իշխանութիւն տալ որ Պէյճին երթայ։ Մէկ խօսքով բոլոր համար, Չինաստան որչափ կրնայ ընդդիմանալ կը ջանայ, որուն համար Անգղիա անտարբեր աշխատութիւն կ'ընէ, ու անցեալ վաստակ ծախսելով։ Լորտ Բալմըրսթըն չկրցաւ միայն գէնքերական թղթակցութիւններով ու նոր միջոց փոխելու ջանալ, վասն զի թղթակցութիւնները աս բանին մէջ շատ քիչ ազդեցութիւն կրնան ունենալ․ ասոր եւ անոր համար թէ որ Անգլիայի առեւտուրը պաշտպանել կ'ուզէ նէ՝ զէնքով պէտք է որ Չինաստանը ստիպէ, ապա թէ ոչ՝ հարկ կ'ըլլայ նախկինին գաշնադրութեան շահէն հրաժարիլ։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ԼԵԶՈՒԻՆ

Լեզուագիտական նոր գիտութիւն։

ԼԵԶՈՒԻ մը ծագմանն ու յառաջանալը ազգին մտաւորական յառաջադիմութեան (ու ինչպէս ասանկ կ'ըսուի քաղաքակրթութեան) թէ ցոյց է եւ թէ օգնական ըլլալը մեր ուսումնասիրութեանց ալ յատկական ծանօթ է։ Անոր համար ալ ամէն մէկ լեզուագիտութեան նոր գիտութիւն ու գիտութիւն քննութիւններէն անտարբերութեամբ նոր գիւտ յարգութիւն ու ընդունելութիւն կը գտնէ։

Հայերէն է որ մեր նախնեացմէ դրուած գրաբառ մեզի ժառանգ ձգեր են, ու ասոր կերպարանը ու գրուածներու ոճը, տեղին ու ժամանակին համեմատ փոփոխուած լեզուն է, որուն մեծ մասը այժմեան ժողովուրդին լեզուէն շատ տարբեր է։ Աս տարբերութեանց քննութիւնը շատ բանի մէջ աշխարհաբար լեզուին ընթացքը կը ցուցնէ, ու ծերունի մասնաւորապէս քերականութիւն ժամանակի մը լեզուին բնութիւնը կը յայտնէ։ — Աս ամէնը հիմա կրնանք յիշել՝ նոր գիտութեան մը ծագումն ու գրութեան կերպը լեզուին մէջ։

Գրաբառ լեզուի մէջ զգալի բաղադրեալ բառեր կան, որոնց նշանակութիւնը գրեթէ որ հասկցուի, պատասխանի կամ թէ նշանակութեան գաղափարն մէկ է։ Այսպէս մինչեւ իսկ ամէնները ու բառերն միայն այսպէս մնացած են, մանաւանդ թէ այսօր համար չկայ։ Եւ աս մենութիւնը մեր քերականներն ու բառարանները յարմարցուցեր ասեր են, ու նոյն բառը տարբեր նշանակութիւններ կը գտնուի։ Եւ շատ անգամ անոնց նշանակութիւն բնական չէր ըլլար, երկրորդ նշանակութիւնն ալ կը տրուէր, եւ անկարելի կար կամ ձեւով բառին մէկ է կ'ըսուէր, որ յատուկ կը նշանակէ։ — Ասոր օրինակ․ «Աստծոյ հրամանը կամ ձայնը», «Ասացաւ, ըսաւ, աղաղակեց, գոչեց, ձայն տուաւ»։ — Ասոնք բոլորն ալ նոյն կերպ բառին նշանակութիւնն են։ — Ասոնք աս բառը ասեր կրնայ իմ բառ, պատասխանեց։ — Եւ դարձեալ։ — Ասոնք ասացի, ըսաւ, որ ինչ փոխանակ կը ձեռքով եւ այդ պէս ամենայն։ Եւ ամենայն ամէնուն ալ նոյն նշանակութիւնները կը տրուէին։

Բայց այսպէս կրկնակ մէկութիւն մը անտարբերութեամբ բառերուն շատ նշանակութիւն ու ձեւ կարգաւորութիւն չէր կրնար ունենալ։ Անոր համար աս բառերը իմաստ մեծագործութիւն մէջ բռնել, ու ինչ գիրք մէջ ունեցած գործածութեամբ նշանակութեամբ, տարբերութիւն ծագեց որ յայտ է թէ նոյն նշանակութիւն ալ ունին։ Բայց իրենց մէկ բառին տարբերութեամբ, որն որ արդէն ալ ու կերպով, բառը ունի։ Ասոր նմանները ալ կը գտնուին։ Բայց շատ յետոյ կը գործածուին այդ բառերն ալ, ու ապրող ալ բառերն յատկապէս անոնց, թէ շատ մեծ խորհրդութիւնը բնութեան բարբառով կամ ձայնով, որ բառը նախնեաց մէջ առջի գտնուելու կը տեսնուի։ Բայց երկրորդ դէպքի մէջ նոյն բառը այսպէս գործածուած է։ Աս գիտութիւնը ըլլալն են։ Եւ բառերն ալ ասոր նշանակութիւնն ալ ունին։ Ասոնք բառին բոլոր գործածութիւնը մէջ, կ'ըսուի։ Աս լեզուագիտութեան նոր մասնաւոր նշանակութիւն կը ծագի։ Եւ բառերը ալ յարմարապէս լեզուին մէջ մասնաւոր ձեւերը ալ ունին, բայց բառերը ալ, ու ասոնց զօրութիւնը յայտնի ըլլալու համար բոլորը մէկ տեսակ է, որ համեմատական անմիջական ճշմարիտ նշանակութիւն ունի, կամ թէ կերպարանը ալ կը բացատրէ։ Եւ նշանակութեան համար, միայն ժամանակական նկատողութեամբ ալ ժամանակները ալ կը բանեն։ Ասոնց մասնաւոր բառերը համար քննութեան հիմա գործածութեան օրինակ առնենք։

ՒԻՆԵՍՍ

Ա․ դէմք։ — Ասացի, բա՛, ահա մերժեցայ։ (Ողբ․) — Ասացի, բա՛, ցրեցից զնոսա։ (Երկր․ օր․)

Բ․ դէմք։ — Իշխանաւորացն գդեմ, զի ասացեր, բա՛, մարդիկ են։ (Աղաթ․) — Զի քեզէն իսկ ասացեր, բա՛, յերկրէն յաշխարհէն ձերոց եկք լեալք Թագաւորք։ (Բուզ․)

Գ․ դէմք։ — Ասաց անձն իմ, բայ․ բաժին իմ է նա։ (Ողբ․) — Դարձաւ ասաց նա, բայ․ դուցէ մտանիցէ։ (Երկր․ օրին․) — Այսպէս ասէ, բայ Տէր կամօքար։ (Ամբ․ Խաղ․) — Զի ասէր, բայ․ բազմամբ ի ձեռն են ընտանիք առ մեզ։ (Բ․ Մակ․)

ԲԱԶՄԱԿԻ

Ա․ դէմք։ — Ոչ ինչ առնեմք, բան․ կուռք ինչ իսկ իցեն։ (Երկր․ Կորնթ․)

Բ․ դէմք յոգնակի դեռ չգտնուեցաւ, որ պիտի ըլլար բայ․ կարելի է թէ ժամանակաւ երեւան ելլէ։

Գ․ դէմք։ — Զի ասեն մարդիկ, բան․ յարուցեալ կրկէ (Եղիա) զմիտս մարդկան, եւ գլուխ նորա մինչեւ յերկինս հասանէ։ (Երկր․ Ասաւա․) — Ասեն, բան, ողջամբ աղանին տարածէր, որպէս զի մեծանցին նորա։ (Եսայ․ Հռ․) — Ասեն, բան, կին մի ի մարգարէից անտի ի ներքս յեկեղեցւոյն խօսէր։ (Երկր․ Կորնթ․)

Կայ նաեւ տեղ մը՝ սահմանական կատարեալ եզակի գ․ դէմք․ «Ոչ գիտէր զնա եւ զորէն պատերազմին, ասաց, բայ․ յորում տեղւոջն հօրեցաւ, ի նմին կացցէ առած»։ (Եղիշէ) Իսկ ներկային յոգ․ բ․ դէմքը որ առայժմ պակաս է, ու անոր տեղը կը գտնենք քիչ տեղ «Ասացէք բայ»․ կրնանք մտածել թէ պակսէ ի բնէ բայ․ գրուած ըլլայ, ու եւ քէն օրինակողներու տգիտութենէն աւրուած ըլլայ․ ինչպէս շատ փոքրիկ վրէպ են․ ինչպէս նաեւ վրէպ Եզնիկայ եղածին բերուած խօսքը՝ ձեռագիր օրինակ մը կը դրէ «Ասացեր բա՛ մարդիկ են», ուր որ՝ երկու ընտրելագոյն օրինակներ (որոնց մէկը շատ հին* ու պատուելի ձեռագիր է,) կը գրեն բա․, ինչպէս վերը գրինք։ Նոյնը կրնանք ըսել քիչ տեղ պատահած «Ասեն բայ», գիտաւորին վրայ, որն որ բառ կարգի պիտ'որ ըլլար Ասեն բան։ — Աւանդով բառական խնդրելեաց խնդրոյն մէկ մասը, պիտի թէ ինչ ձեւն բանի են աս բա՛ եւ բայ բառերը։

Բայց ասոր կրնար խնդրել, որ աս նոր ուսանուած բառը՝ ասէ նշանակէ․ մանաւանդ որ արդէն ասէ բայէն բաղ գրուած ըլլալովը ինչ կրնայ կը վճռէ որ զատ միայն պիտի ունենայ։ — Հայերէն գիտցողն ու նախնեաց գրքերէն հասկցողին՝ անկարծ է երկար մեկնութիւններ ընել․ համառօտ պատասխանը գտնենք։

Նախ ասկից կ'իմացուի որ՝ նախնիք ինչպէս գործածեր են աս բա՛, բա՛ բառը, ինչպէս որ գործածեր են ըսէ բառը, մանաւանդ թէ նաեւ այնպէս ինչպէս որ նոյն իսկ ասէ բառը գործածեր են․ վասն զի ինչպէս որ կը գրեն «Ասացի, բա՛․ Ասաց, բայ», նմանապէս կը գրեն «Ասացի, ասէ․ Ասաց, ասէ․ Ասացէք, ըսէք»։ Աս յանկարծակի կամ նախանձախնդիր կիրառութիւնը՝ հայերէնի պէս հին արեւելեան լեզուներու սովորական գործ է․ ինչպէս ուրիշ շատ կողմանէ յայտնի է, ու աս օրինակներովս աւելի յայտնի կ'ըլլայ․ «Նաեւ Փիլիփոս մեր տէրը, ասէ․ ինծի կ'ըսէ․․․ Որպէս ասաց Տէր մեր, ասէ․ Յառաջեալ․․․ Ասացէք ցայդպէս, ըսէք․ եւ այս մասնաւոր արժանի էր»։

Երկրորդ, խօսքի մէջ երկնից մէկ զօրութեան ու անմեկ ժամ մը կ'ունենայ աս բառը, որ հայկ է թէ ասէ նշանակէ, եւ ուրիշ մէկնութիւն տալը դժուար կամ անհնարին կ'ըլլայ․ ինչպէս աս խօսքերս․ «Երկրորդ բայ ասէ յառաջնում մտանենն։ — Եւ դրաւ բայ ասէ գրոշնութիւն գրոշմէր»։ Որոնց յանկարծ ընթացքը պարզ ոճով ասէ գրած է․ «Տէր մի զայս ասաց, դժուարին բայ մտանել (յարքայութիւն)»․ եւ մանաւանդ աս օրինակները․ «Զի բայ, թէպետ յանդիմանեցին։ Այսպէս ասէ բայ Տէր կամօքար։ Եւ նորա զնիզակն ցցեալ՝ բայ, յայտ վարի»։

Երրորդ ու գլխաւոր եւ անժխտելի ցուցամունք՝ արեւելեան ու արեւմտեան հին լեզուաց միջոցներէն, որն որ լեզուագիտական ակզբունքներով կը գտնուի։ Հոս միայն հին հնդկերէն լեզուն յիշենք, որ հայերէնի հետ ունեցած զարմանալի նմանութիւններուն մէջ՝ իր բա՛ բառ բայով մեր բա՛ բառին թէ նշանակութիւնը եւ թէ քերականօրէն բայ ըլլալը կարծիքը՝ հաստատութեամբ կը փորձընէ ու ստոյգ կ'ընէ։ Եւրոպայի քաջ հնդկագէտ լեզուաբան (linguiste) մը՝ այս բառը (ասէ նշանակութեամբ) քանի մը լեզուաց մէջ գտած կ'ըսէ, համեմատ

* Տես Կրկնագիր Եզնիկեան․ Լոնտոն 1848 տարւոյն Ցեղով բնագրի ուսումնական մասին մէջ։

[illegible]

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Մէհէմէտ Ալի.

(Շարունակութիւն, տես թիւ 10.)

[illegible]

ԹԵՐՈՑԵԿԱՆ

[illegible]

[illegible]

[illegible] ՄԱՐՏԻ 9

[illegible] 100 [illegible]	240 3/4	[illegible]	2	[illegible]
[illegible] 100 [illegible]	116 1/2	„	1/2	„
[illegible] 500 [illegible]	114 1/2	„	2	„
[illegible] 1 [illegible]	11.55	„	1	„
[illegible] 100 [illegible]	254 1/2	„	2	„
[illegible] 300 [illegible]	134 1/2	„	2	„
[illegible] 300 [illegible]	136	„	2	„
[illegible] 300 [illegible]	104 1/2	„	2	„
[illegible] 300 [illegible]	136 1/2	„	2	„
[illegible] 120 [illegible]	116 1/2	„	3	„
[illegible] (Մարտ 5.) 390—392 [illegible] 1	„	„	31	[illegible]